

Egy polihisztor fogorvos emlékezete: 150 évvel ezelőtt született Salamon Henrik

Dr. Kóbor András

Semmelweis Egyetem, Fogorvostudományi Kar, Fogpótlástani Klinika

Még az egyetemi oktatók között is kevés olyan széles szakmai érdeklődésű, több fogorvosi tudományterületen jelentős eredményekkel rendelkező személy volt, mint Salamon Henrik. Életének korai szakaszáról – az abban az időben divatos – „Visszaemlékezések” címmel folytatásos cikksorozatot jelentetett meg a Magyar Fogorvosok Lapja 1924-es évfolyamában.¹⁴

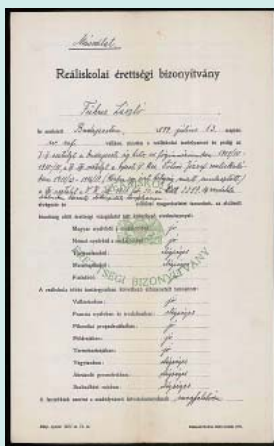
Salamon 1865-ben született a Tolna megyei Hőgyészén. Apja szűcsmester volt, majd később vegyeskereskedést nyitott. A svábok lakta faluban a leggyakrabban használt nyelv a német. A család – anyagi viszonyait tekintve – a falu mintegy 800 főt számláló zsidó közösségének megbecsült tagja, apja elismert személyiség. Salamon a falu izraelita általános iskolájában tanult, ahol azonban csak 1875-től rendszeresítették a magyar nyelvet¹, így ő is csak németül beszélt.

1873-ban a család Pestre költözött, az akkor még csupán 350 ezer lakosú, a kiegyezést követően fejlődésnek induló városba, ahol a mindennapok nyelve elsősorban még szintén a német volt. Az átköltözést egy 1840-ben hozott törvény tette lehetővé, melynek hatására a város lakosságának mintegy 20%-a izraelita polgár volt.¹⁹ Idősebb bátyja ekkor már kereskedősegéd, fiatalabb bátyja könyvelői pályára készült.

Magyar nyelvismeretének hiányosságai miatt évvesztés lett az általános iskolában. Az alapfokú tanulmányok befejezését követően tanulmányait a Markó utcai gimnáziumban folytatta, ahonnan azonban tanulmányi elégtelenség miatt rövid idő után eltanácsolták. Továbbtanulási lehetősége a szegedi országgyűlési képviselő, Röser Miklós (1823–1903) által alapított gazdasági-kereskedelmi iskolában nyílt (1. ábra). A kereskedelmi iskolák feladata az ipari és kereskedelmi pályákra történő felkészítés volt. Innen egy év után átvették a Belvárosi Főreáliskola (ma Eötvös József Gimnázium) III. osztályába. A tantárgyak között a német mellett a francia nyelv is kötelező volt, de a latin nyelv oktatása – szemben a gimnázium-

1. ábra: A Röser-féle iskola hirdetése

2. ábra: Érettségi bizonyítvány

4. ábra: Salamon Henrik
1920-ban

3. ábra: Árkövy klinikáján 1900-ban (hátsó sorban balról a harmadik)

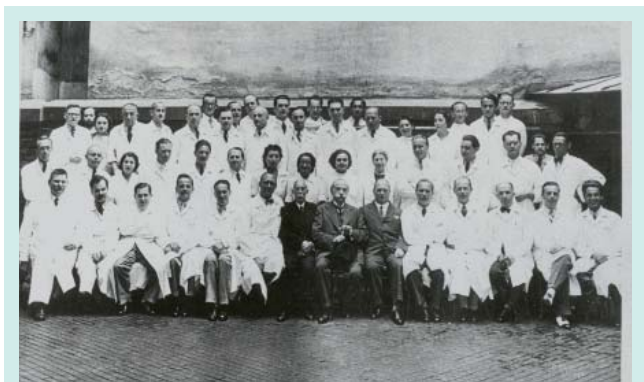
5–6. ábra: Salamon H.
1926-ban és 1935-ben

mokkal – nem szerepelt, melynek Salamon számára a későbbiekben lesz jelentősége, ugyanis orvosi tanulmányokat ennek hiányában nem lehetett hivatalosan folytatni (2. ábra).

A *Trefort Ágoston* (1817–1888) kultuszministersége alatt nyolc osztályossá (1874) váló főreáliskolákban 1876-tól lehetett érettségi vizsgát is tenni. Miután befejezte az iskolát és leérettségizett, Salamon rövid időre a kőbányai *Bruckner* vegyitermék-gyáros alkalmazottja lett. Innen rövid idő múlva kilépett, és az akkor már Várpalotán lakó szülei tanácsára fogtechnikus-tanulónak állt, melyhez *Hattyassy Lajos* segítségét kérte, aki *Schmidt Miksához* irányította. Egy év tanulás után – 16 évvel Pestre költözésüket követően – végre szakmát szerzett. Az akkori rendezetlen jogi helyzetet kihasználva 1890-ben tiltott fogászati magánpraxisba kezdett a Gyár utcában (ma Jókai tér). Ezzel egy időben belépett a Budapesti Fogművesek Egyletébe is, ahol kapcsolatba kerül az *Árstein* családdal, pontosabban *Árkövy József* nagybátyjával, *Árstein Mórral*. Ekkor jelenik meg az Egylet *Dentista* című lapjában első közleménye „A régi zsidók fogászatáról”⁷⁶. Egy szintén ekkor írt cikké-

ben kiállt a fogtechnikusok fogorvosi tevékenységének védelmében is. (Élethelyzete megváltozásával ez a véleménye a későbbiekben gyökeres fordulatot vett) (3-4. ábra).

Láng Ignátz fogorvos (később a Fogtani Társaság elnöke) biztatására felkereste *Isztlai Józsefet*, akinek tanácsára látogatni kezdte az egyetemi előadásokat a Hatvani utcában. Ebben az időben azonban rendes egyetemi hallgatónak csak a gimnáziumi érettséggel, latin nyelvismerettel rendelkezőket vették fel, így Salamon 1885-től két éven át csupán, mint vizs-

7. ábra: Búcsúfelvétel a Stomatológiai Klinika udvarán (középen Salamon Henrik, jobb kézről Máthé Dénes ig., bal kézről Morelli Gusztáv)

galehetőség nélküli, rendkívüli orvostanhallgató járt be az orvosi karra. A polgári iskolában elsajátított francia nyelvtudását felhasználva franciaországi és németországi egyetemeket is felkeresett. Készült a latin érettségi letételére és közben autodidakta módon jártasságot szerzett az angol nyelvben is. Munkája mellett elkezdett külföldi szakirodalmat olvasni. Iszlaival történt találkozása és barátsága révén tagja lett az 1889-ben alapított Fogtani Társulatnak és *Bauer Samu* távozása után szerkesztői feladatot kapott a Társulat lapjánál, az *Odontoskop*nál, „Dr. Néry Emil” álnéven. Itt írta „Adalékok a

magyar fogászati műnyelv kifejlesztéséhez” című cikkét⁷, mellyel elnyerte Iszlai elismerését. A latin különbözeti vizsga letételét követően 1892/93-tól már rendes orvostanhallgatóként látogatta az egyetemet, ahol 1899-ben avatták orvosdoktorrá. Már orvostanhallgató korában feljárt Iszlai Gizella téri rendelőjébe, ahol találkozott a másik két tanítványával, *Abonyi Józseffel* és *Bauer Samuval*.

Noha fogorvossá válásában igen sokat köszönhetett Iszlainak, mégis 1899-ben Hattyassy hívására átpártolt az Iszlaival haragos viszonyban álló, *Árkövy József*hez, aki ekkor már Egyetemi Fogászati Intézetet vezetett. Hattyassy mellett – akiről szakmailag nem volt jó véleménye – tevékenykedett, mint a technikai részleg munkatársa⁴, 1907-ben elnyerte a tanársegédi címet. Itt találjuk 1909-ben, az új Stomatológiai Klinika megnyitásakor is. Az odontotechnológia mellett érdeklődése ekkor a Magyarországon új tudományterületnek számító fogszabályozás felé fordult. Már 1909-ben docentúráért folyamodott, de elbizakodottságában elmulasztotta kérelmének tárgyalása előtt az Orvosi Kar tagjainál a szokásos bemutatkozó látogatást, melynek következtében kérvényét elutasították². 1910-ben berlini tanulmányúton vett részt, hogy bővítse ortodonciai ismereteit, majd 1911-ben hasonló tárgykörben szerezte meg magántanári kinevezését.

Az Árkövy és tanítványai közötti viszony az I. Világháborút megelőző években megromlott, sorra hagyták ott tanítómesterüket. Így tett az egyik legtehetségesebb tanítvány, *Szabó József* is, aki az Apponyi Poliklinikára távozott. Nem sokkal utána – 1916-ban – követte őt Salamon is (5-6. ábra).

A háború idején, a fronton elszenvedett arcsérülések pótlására Salamon meghonosította hazánkban az arcprotézisek készítésének eljárásait, többek közt a bécsi tanulmányútján elsajátított Hennig-féle zselatinos orrprotézist. Ezen időszakról fogva – elpártolva Árkövytől – Szabó feltétlen híve lett, olyannyira, hogy Árkövy kiszemelt utódját, *Rottenbiller Ödönt* is megtámadta a Kari Tanács előtt, mint a magántanárok képviselője. Salamon ezzel részt vállalt abban a burkoltan Árkövy-ellenes harcban, melyet volt tanítványai Szabó, *Sturm* és *Csilléry* indítottak. Volt tanáruk lejárataiban a Stomatológiai Klinikán dolgozó szakorvosjelölteket is felhasználták. Kezdeményezésük nem volt eredménytelen, Rottenbiller visszavonta docentúra iránti kérelmét, Árkövy pedig benyújtotta lemondását⁵.

Árkövy nyugdíjba vonulását, Szabó kinevezését követően tért vissza a klinikára, és lett az ortodonciai osz-

8–11. ábra: Salamon Henrik által írt könyvek

tály vezetője. Egyetemi pályafutása 1939-ben ért véget, mikor is a megváltozott politikai helyzetben, származása miatt távoznia kellett a klinikáról (7. ábra).

Salamon tudományos és ezzel összefüggésben irodalmi tevékenysége az egyik leghatalmasabb a magyar fogorvosok között. Közleményeinek száma meghaladja a két-százat, tizenkét könyve jelent meg³.

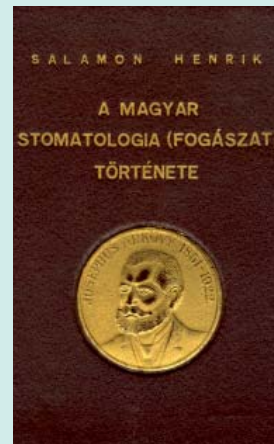
A kiadott művek közül a következők érdemelnek említést: „A protetika és odontotechnika területén”, „Útmutató a klinikai és laboratóriumi odontotechnikai munkálatokhoz”⁹, „Atlas der stomatologischen Brücken und Regulierungsarbeiten”¹⁰, „Fogpótlástan”¹¹, „Eine Systematik der zahnärztlichen Brücken”¹², „A fogorvosi hídpótlások rendszertana”¹³ (8-11. ábra).

A fogszabályozás témakörében megjelent könyvei: „Die leitenden Ideen der orthodontischen Therapie”¹⁵, „A modern orthodontiai therápia uralkodó eszméi”¹⁶, „Fogszabályozástan”¹⁷.

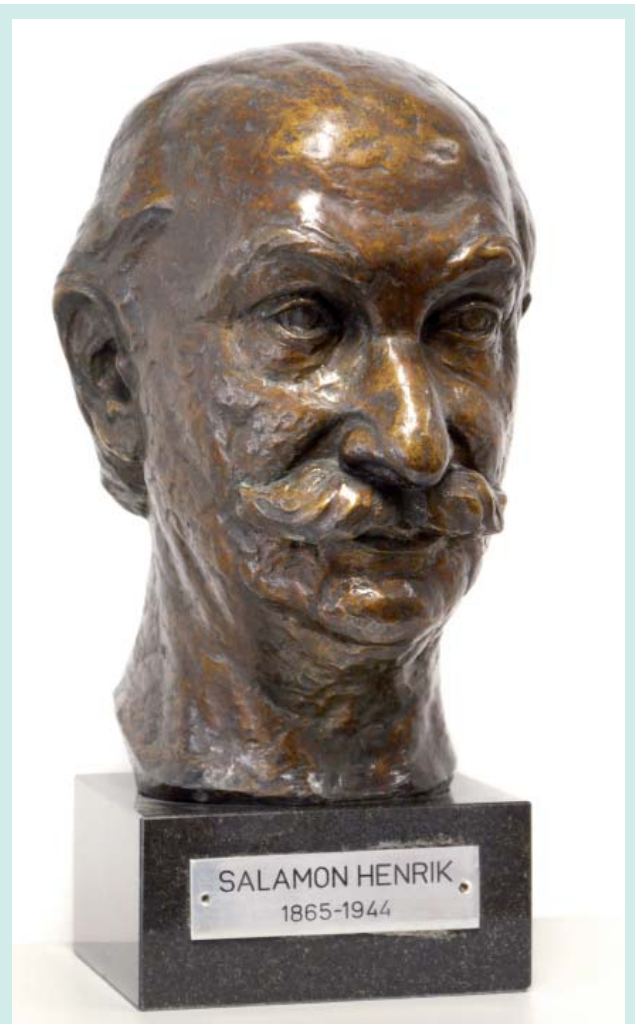
Orvostörténeti tárgyú művei: „A stomatológia tanításának története Magyarországon”⁸, „A magyar stomatológia (fogászat) története”¹⁸ (12. ábra). A magyar fogorvostörténet feltárásában és közkinccsá tételében úttörő szerepet játszott. E témában írt összefoglaló könyvei mellett számos közleménye is figyelemre méltó.

A kor jellemzője, hogy ebben az időben számos szakmai folyóirat jelent meg, mind a fogtechnika, mind a fogorvoslás területén, de legtöbbjük anyagi okok miatt csak rövid ideig létezett. Salamon a korábban már említett kezdeti publikációit követően jelentős számú szakirodalmi közleményt jelentetett meg különféle lapokban. Ezen túlmenően, felhasználva az Odontoskop szerkesztése kapcsán szerzett tapasztalatait, Madzsar Józseffel együtt, 1902–1903 között társszerkesztője volt a Stomatológiai Közlönynek. Szakcikkeinek egy különleges csoportját képezik azok a közlemények, melyek a magyar történelem kiemelkedő alakjai fogászati tárgyú vizsgálati eredményeinek ismertetését tartalmazzák. Így Hunyadi Mátyás, II. Lajos királyaink, Amália Sarolta hercegnő (II. Rákóczi Ferenc felesége), Liszt Ferenc, Petőfi Sándor és Kosztolányi Dezső kapcsán kapunk érdekes fogászati ismereteket. A közlemények sorában orvostörténeti szempontból bírnak jelentőséggel azok a megemlékezések, melyeket a kor híres fogorvosaival – Árkövy, Iszlai, Vajna, Rothman, Máthé, Forgách, Fried – kapcsolatosan írt³.

Gyógyító és irodalmi munkássága mellett Salamon tevékenyen vett részt előbb a fogtechnikusok, majd diplomája megszerzése után a fogorvosok szakmai-társadalmi közéletében. A kezdeti időszak egyszerű tagsági viszonyát ambíciói kielégítése végett vezető pozíciókra cserélte, természetesen demokratikus

12. ábra: Salamon történelmi tárgyú könyve

13. ábra: Salamon H. szobra (Kúnvári Lilla alkotása)

választások eredményeként. Fogorvosi diplomájának megszerzését követően a fogtechnikusok szájban történő munkavégzésével kapcsolatosan egyik napról a másikra homlokegyenest megváltoztatta addigi véleményét, s lett az úgynevezett „fogtechnikus kérdés” harcos képviselője. Azoknak a fiatalabb olvasóknak, akik már az új rendszerű (1952-ben

megkezdett) fogorvosképzésben nyerték el diplomájukat, el kell mondjuk, hogy a korábbi időszakban – különösen a háborús gazdasági válság idején – éles megélhetési harc bontakozott ki a fogorvosok és a fogtechnikusok között a páciensek megszerzéséért. A fogorvosdoktorok a betegellátásban kizárólagos jogot követeltek a maguk számára. Ezen harcok kiállás eredményeként az 1905-ben alakult Magyar Fogorvosok Egyesülete 1918-ban Salamont választotta elnökévé, mely feladatot négy éven keresztül látta el. Ezt követően is az egyesületi élet egyik legaktívabb tagja maradt, egészen a politikai okokból eredő kizorításáig. Szakmai-közéleti tevékenysége határokon átívelő kísérlete volt, amikor 1916-ban egyik kezdeményezője volt a Közép-európai Fogorvos Szövetség megalapításának, ami azonban sosem valósult meg.²¹

Salamon közéleti tevékenysége mellett jelentős szerepet játszott a fogorvos szakképzésben is. A Stomatológiai Klinikán folyó szakorvosképzés mellett Csilléry András kezdeményezésére, Szabóval közösen Fogorvosképző Tanfolyamot indítottak 1918-ban. A tanfolyam – az eredetileg tervezett egyéves időtartammal szemben – féléves képzést adott a fogászattal foglalkozni kívánó, fizetőképes orvosok számára, mivel a tandíj tetemes, 2050 korona volt. Az oktatás három éven keresztül folyt, de akkor az Egyetem kezdeményezésére be kellett szüntetniük^{2,22}.

Salamon Henrik szakmai életútja, tudományos szempontból nyújtott teljesítménye irigylésre méltó. Kiemelkedő szívóssággal, elszánt akarattal küzdött elképzelései megvalósításáért, melyeket, ha kicsit későn is, de elért, sőt túlteljesített. Ezen céljai érdekében minden eszközt megragadott, az önképzéstől a személyes kapcsolatok gyümölcsöző fel- (ki-)használásáig. Ez utóbbi erkölcsi szempontból elgondolkodtató lehet, bár ezzel a szemlélettel a mai korban is számosan azonosulni tudnak. Kissé nyers, kioktató modora miatt számos ellenfelet szerzett magának. Ilyen volt kollégájával – *Antal Jánossal* – történt, a vizsgázott fogászokkal kapcsolatos nézeteltérése, mely egészen a bírósági szakaszig jutott el, és hosszú ideig tartott. Az erőteljes véleménynyilvánítás kapcsán került konfliktusba többek közt *Bibari Jenővel*, vagy a kor egyik ismert fogtechnikusával *Wachutka Ferencsel*. Nem növelte barátainak számát a magántanárok kari képviselőjeként Árkövy kijelölt utóda, *Rottenbiller Ödön* elleni akciója sem⁵. Talán ezek a momentumok is hozzájárultak a Klinikáról történő kényszerű távozásához és azt követően a szinte teljes elszigetelődöttségéhez. Ezt

bizonyítja, hogy halálhíreről 1944 júliusában a Fogorvosi Szemle 185. oldalán mindösszesen két és fél sorban számolt be, mindenféle méltatás nélkül. Ezt a hiányt pótolandó *Varga István* 1947-ben írt nekrológot a szakajtóban²⁰, Salamon sírkövének felavartása kapcsán.

Születésének 150. évfordulóján azonban az emberi gyengeségek már semmiféle jelentőséggel sem bírnak, életének értékelésekor a szakmai teljesítmények állnak a középpontban. Ezek alapján méltón tekinthetjük őt a magyar stomatológia (fogászat) egyik kiemelkedő egyéniségének, s állíthatjuk példaként a jelen generációk elé is (*13. ábra*).

Irodalom

1. L. R. Braham: A magyarországi holokauszt földrajzi enciklopédiája II. kötet. Park Könyvkiadó, 2010. 1120-1144, Budapest
2. Huszár Gy.: A magyar fogászat története. Budapest, Orvostörténeti Könyvtár, 1965.
3. Huszár Gy.: Salamon Henrik (1865-1944) orvostörténeti munkássága. Orvostörténeti Közlemények 38-39, 97-105, 1966.
4. Kóbor A.: Az odontotechnika oktatásának körülményei és vezető oktatói a budapesti egyetemen. Fogorv. Szle. 96, 99-105, 2003.
5. Kóbor A.: Arc- és állcsont sérülések ellátásának lehetőségei az I. Világháborúban. A stomatológusok szerepe a háborús körülmények közt. Magyar Fogorvos XXIII. 137-142, 2014.
6. Salamon H.: A régi zsidók fogászatáról. A Dentista 1, 1.sz, 1892; 2, 2. sz, 1893.
7. Salamon H.: Adalékok a magyar fogászati műnyelv kifejlesztéséhez. Odontoscóp 2, 134, 171, 1893.
8. Salamon H.: A stomatológia tanításának története Magyarországon. Budapest, Árpád, 1906.
9. Salamon H.: Útmutató a klinikai és laboratóriumi odontotechnikai munkálatokhoz. Budapest, 1908.
10. Salamon H.: Atlas der stomatologischen Brücken und Regulierungsarbeiten. A. Felix, Leipzig, 1909.
11. Salamon H.: Fogpótlástan Mai, Budapest, 1923.
12. Salamon H.: Eine Systematik der zahnärztlichen Brücken Berlin, 1923.
13. Salamon H.: A fogorvosi hídpótlások rendszertana Budapest, Fogtechnikusok Orsz. Szöv., 1923.
14. Salamon H.: Visszaemlékezések. Magyar Fogorvosok Lapja, I. évf. 7. 8. szám.; II. évf. 1.-12. szám; III. évf. 1.-6. szám 1924.
15. Salamon H.: Die leitenden Ideen der orthodontischen Therapie. Berlin, Meusser, 1929.
16. Salamon H.: A modern orthodontiai thérapia uralkodó eszméi Budapest, Mai, 1930.
17. Salamon H.: Fogszabályozástan Budapest, MFE, 1934.
18. Salamon H.: A magyar stomatológia (fogászat) története. Budapest, 1942.
19. Sebők László: Zsidók Budapesten www.rubicon/magyar/oldalak/zsidok_budapesten/ (2015. január 4.)
20. Varga I.: Salamon Henrik síremlékének leleplezése. Fogorv. Szle., 40, 193-194, 1947.
21. Közép-európai Fogorvos Szövetség ügye. Fogorv. Szle., 10, 67-73, 1917.
22. Jelentés az MFE által létesített fogorvosképző tanfolyamról. Fogorv. Szle. 13, 72-74, 1920.